

**Oponentský posudek
bakalářské práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze**

**Sebastián Janota
Dobro a zlo u Plótína: od Jedna k látce**

Přednosti práce

Sebastián Janota si zvolil téma, které je pro pochopení Plótínova metafyzického konceptu klíčové, avšak poměrně komplikované a interpretačně náročné. Zejména řešení problému původu látky a zla a jejich vztahu k duši není u Plótína zcela jednoznačné, a v souladu s tím je také v sekundární literatuře předmětem řady rozmanitých – nezřídka protichůdných – výkladů a interpretačních hypotéz. Autor se přitom snaží tuto problematiku zasadit do celkového rámce Plótínovy metafyziky, kterou pojednává zejména z hlediska (nečasového) procesu geneze či derivace principů a hypostasí hierarchicky uspořádaného universa. V tomto metafyzickém procesu správně identifikuje a sleduje zejména moment základního napětí, které implikuje samotná představa o vycházení mnohosti z Jedna: Geneze nižších hypostasí je na jedné straně pojímána jako důsledek sdílení bytí nižšímu jsoucnu vyplývajícího z plnosti či nadbytku samotného Dobra, na druhé straně jako výsledek opovážlivé touhy nižšího jsoucnu po samostatné existenci. Přítomnost této ambivalence napříč všemi úrovněmi universa autor případně dokládá na Plótínových popisech geneze Intelktu i duše, aby posléze ukázal, jakým specifickým způsobem se promítá a vychází najevo i v Plótínově pojetí látky: Látka je na jedné straně charakterizována jako „zlo o sobě“ a zároveň se ukazuje jako nejzazší bod sestupu a vzdálení od Jedna – Dobra, které je v nějakém smyslu její příčinou. Autor oprávněně vyzdvihuje, že právě v tomto bodě se nejzřetelněji projevuje Plótínovo kolísání či dilema mezi dualismem a monismem, jež v rámci jeho systému vposled nemá uspokojujivé řešení: Je-li „zlo samo“ v podobě látky vetknuto do struktury universa, nelze jeho existenci vposled vysvětlit pomocí Plótínova „derivačního modelu“, podle nějž je veškerá skutečnost odvozena z jediného principu: Dobra či Jedna.

Představení celkového rámce Plótínovy metafyziky v první části práce je poměrně precizní a autor se při něm nedopouští závažnějších nepřesností či interpretačních posunů. Daří se mu též poměrně dobře a přesvědčivě rozkrýt dilemata, tenze či rozpory přítomné v Plótínově metafyzickém konceptu. Práce je celkově pečlivě provedená, je dobře strukturovaná, vyznačuje se jasnou a sevřenou linií výkladu bez zbytečných odboček od tématu, je psána kultivovaným jazykem, s minimem překlepů či gramatických chyb.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Ačkoli podání Plótínova metafyzického konceptu je v základních obrysech precizní, je místy až příliš zjednodušující a v detailech někdy i nepřesné. To patrně souvisí také s tím, že toto podání se opírá o poměrně úzké spektrum primárních textů i sekundární literatury. Simplifikující a v řadě ohledů i nepřesný je především výklad Plótínova pojetí duše. Sebastián Janota zřetelně nerozlišuje mezi individuálními dušemi, které se spojují s jednotlivými těly uvnitř viditelného komu, a dílčími dušemi (ἔν μέρει), které Plótínos odlišuje od „universální duše“ (ἡ ὅλη ψυχὴ) ve smyslu ideje duše v inteligibilním světě. Z hlediska tohoto rozlišení je i duše veškerenstva (ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, resp. τοῦ παντός) jednou z dílčích duší (viz

např. *Enn.* IV,3 [27],2,55-59). Charakteristikou „dílčích duší“ je, že na rozdíl od universální duše vcházejí ve styk s neoduševnělou skutečností, spojují se s těly, jež oživují, utvářejí a spravují – což platí i o duši veškerenstva, která oživuje, utváří a spravuje tělo světa. Proto nejenom individuální duše oživující jednotlivá těla uvnitř viditelného kosmu, ale též duše veškerenstva mají své vyšší i nižší (démonické) složky. Tato skutečnost má pochopitelně klíčový význam i pro řešení otázky vzniku látky, resp. tělesného substrátu.

V práci vůbec nejsou zohledněna místa, na nichž Plótinos uvádí, že nejnižší složky individuálních duší i jejich tělesný substrát mají svůj původ v duši světa (např. *Enn.* IV,3 [27],6). Toto opomenutí příležitostně vede k zavádějícím interpretacím Plótinových textů: Tak jsou některé výpovědi, které se týkají primárně duše veškerenstva (např. *Enn.* IV,3 [27],9), mylně připisovány pouze individuálním duším (str. 28). Především je však toto opomenutí jedním z důvodů celkově zkresleného obrazu Plótinova učení o duši a vede k zanedbání významných interpretačních možností, pokud jde o celou problematiku původu látky. Autor tak zvažuje pouze dvě extrémní možnosti: (1) že původem látky je „individuální duše“ (v návaznosti na D. O'Briena) a (2) že látka je jakýmsi „vedlejším produktem Jedna“ (v návaznosti na J.-M. Narbonna). Nehledě na to, že Narbonnova pozice je podána dosti zmatečně, není navíc ani nakonec jasné, k jakému výkladu se kloní sám autor.

Sebastián Janota ze svého zkoumání zcela záměrně vylučuje „etický rozměr zla“ (str. 1), v důsledku čehož vlastně omezuje problematiku zla na „metafyzické zlo“. Proto také nijak netematizuje to, co je nakonec klíčovým problémem Plótinova pojetí zla: v jakém smyslu je látka jakožto „metafyzické zlo“ předpokladem „zla morálního“, které znamená přílišnou náklonnost individuální duše k látce. V práci, která nese název „Dobro a zlo u Plótína“, by minimálně bylo na místě vztah mezi oběma základními formami zla vysvětlit.

Zavádějící je identifikace jsoucna a substance u Aristotela (str. 21). Substance pro Aristotela představuje nanejvýš jeden z významů či jednu z instancí jsoucna, byť jde o význam či instanci primární.

Dilema v otázce původu látky (str. 23-30) je formulováno nepřesně: Ve skutečnosti nejde o to, zda je látka „věčná nebo stvořená“, nýbrž o to, zda je samostatným principem nebo zda má svůj původ ve vyšším principu. (Tak ostatně toto dilema vposled formuluje i Karin Alt, na niž se autor v této souvislosti odvolává). Věčná je látka v každém případě (tedy i v případě, že je zapříčiněná vyššími principy), protože svět zkrátka je podle Plótína věčný. Navíc mluvit o „stvořenosti“ v Plótinově kontextu je zavádějící, neboť stvoření předpokládá vznik *ex nihilo*.

Autor je při svém výkladu často závislý více na sekundární literatuře než na původních pramenech a nezachází vždy se svými sekundárními zdroji dostatečně samostatně a kriticky. To pak někdy vede k tomu, že se předem staví na půdu určitého interpretačního přístupu (např. hojně citovaného a parafrázovaného N. J. Torchii), jako by byl samozřejmý a jediný možný. Jindy vedle sebe klade různé či přímo protichůdné interpretace (D. O'Briena, J.-M. Narbonna, Ch. Schäfera), aniž by mezi nimi jasně rozhodl či dospěl k nějaké ucelené a vnitřně jednotné pozici nebo myšlenkové syntéze. V důsledku toho je také výsledný dojem z jeho podání celého problému původu látky dosti rozpačitý.

I když se autorovi vcelku dobře daří postihnout tenze či rozpory v Plótinově pojetí, neklade si nikde otázku, nakolik mohly být způsobeny Plótinovou snahou integrovat do rámce svého metafyzického konceptu různé tradice a zdroje (platónské, novopythagorejské, stoické, aristotelské). Přitom se nabízí, že zejména jisté kolísání mezi monismem a dualismem by se dalo vysvětlit jako důsledek Plótinovy (ne zcela zvládnuté a možná ani ne zcela zvládnutelné) syntézy mezi stoickou představou o postupném vyvěrání universa z jediného zdroje a pythagorejsko-platónským učením o principech. Větší povědomí o

historicko filosofických souvislostech Plótínova myšlení a větší hermeneutická obezřetnost by možná autora přivedly k určitým korekturám jeho závěrů na str. 35.

Limitujícím prvkem je také autorova chabá znalost řeckého jazyka. Autor své výklady opírá většinou o české a anglické překlady – suverénnější práce s originálními texty by mu každopádně umožnila opřít své výklady o širší a spolehlivější textovou bázi a zabránila by občasné terminologické nekonzistenci způsobené užitím různých překladů. Zejména překlady Plótínových textů z angličtiny do češtiny jsou často nepřesné a někdy se pohybují až na hranici srozumitelnosti. Není jasné, proč jsou někde překlady z angličtiny tvořeny „s přihlédnutím k řečtině“ (viz např. str. 11, pozn. 62), zatímco jinde nikoli.

Autor při svých interpretacích a parafrázích nezřídka užívá stylisticky i terminologicky méně vhodné výrazy, jako např.: intelekt byl „nějak napůl přítomen v Jednu“ (str. 8), duše „potřebuje vlastní způsob spočívání“ (str. 12), látka „vypadla“ z Jedna (str. 28-29) atd. Je-li si autor vědom toho, že někteří vykladači Plótína považují termín „emanace“ za zavádějící a nevhodný (vedle Armstronga, na nějž autor odkazuje v pozn. 6 na str. 3, např. též H. Dörrie), měl by se ho sám raději vyvarovat.

Hodnocení

Práce Sebastiána Janoty v každém případě splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Vzhledem k výše uvedeným výhradám navrhuji její hodnocení známkou „velmi dobře“.

Václav Němec

V Praze, 1.9. 2014